

Prispevek k zgodovini slovenskosrbskih literarnih odnošajev. V Zagrebu je za prošli Božič izšla knjiga: «Portreti s pisama»¹, ki nam — po njih korespondenci — prikazuje nekatere srbske literate iz dobe pred 30 leti, a se tiče tudi slovenske literarne zgodovine.

Izdal je knjigo Jovan Grčić, ki je kot urednik «Stražilova» svoj čas korespondiral z omenjenimi pisatelji; najodličnejše mesto zavzema v knjigi srbski književnik Paja Marković-Adamov.

Hočem tu iz knjige posneti, kar nam kaže onodobne slovenskosrbske literarne odnošaje, a to gradivo pomnožujem še s svojimi dodatki, vzetimi zlasti iz lista «Stražilova».

Gre nam tokrat za «prečansko» srbsko literaturo, kakor se je še pod konec prejšnjega stoletja razvijala v Novem Sadu in sosednjih Sremskih Karlovcih. Literarna tradicija je tu častila ime pesnika Branka Radičevića, vrstnika Prešernovega († 1853.), ki ga Srb najrajši lepo po domače imenuje le Branka in ki je na brdu Stražilovu nad Karlovcí pokopan.

Po tem brdu se je imenoval srbski književni list «Stražilovo» v Novem Sadu, ki se je osnoval l. 1885. in ki ga je urejal Jovan Grčić.² Ko je l. 1894. ta list zbog finančnih težav prenehel, se je — ob podpori patriarha Brankovića — l. 1895. v Sremskih Karlovcih ustanovil nov list «Brankovo kolo», ki je izhajalo do 1914. Urednik «Brankovemu kolu» je bil karlovški gimnazijski profesor Paja (Pavle) Marković-Adamov (formalno do svoje smrti, a faktično do 1905.).

Adamov pa je že pri «Stražilovu» igral važno vlogo, tako da je sam urednik Grčić v njem videl duševnega vodja lista. To vidimo iz uredniških memoarjev, ki jih je sedaj publiciral Grčić.

Iz pisem, ki jih je Adamov pisal uredniku Grčiću, spoznavamo, da je Adamov pri listu «Stražilovu» toplo zastopal potrebo slovanskih, a posebej jugoslovanskih literarnih zvez. Ko je l. 1886. delal profesorski izpit na univerzi v Zagrebu, je tu občeval z redakcijo «Vijenca» (prof. Klaić), z dr. Milivojem Šrepljem, s Kumičićem, Gjalskim itd. ter pisal (6. oktobra 1886.): «Ja sam uveren, da do sporazuma mora doći. I ja rastem, što vidim, da u tome neće biti moja zasluga najmanja,» in dodal je: «Hrvati bar oni, s kojima ja dolazim v dodir, hoće da se prizna, da je „moje i tvoje, tvoje i moje“, pa neka samo dodje do

¹ Jovan Grčić: Portreti s pisama I. (U Zagrebu. Izdanje knjižara Z. i V. Vasića. 1921. Str. 176. Cena 10 Din.) V knjigi je korespondenca Jaše Ignjatovića, Vojislava J. Ilijća, Lj. P. Nenadovića, P. Adamova, Matavulja, M. P. Šapčanina.

² Od junija 1885. do konca tega leta je bil listu urednik Milan Savić. Sicer pa ga je ves čas urejal Grčić. List je po štirih letnikih (1885, 1886, 1887, 1888) prenehel. Na novo je začel izhajati 1892. (V. letnik) ter je izhajal do oktobra 1894. (VI., VII. letnik); tedaj je prenehel «enkrat za vselej», ker mu je število naročnikov padlo baje na 200. — «Stražilovo» je prinašalo mnogo prevodov, zlasti iz slovanskih jezikov. L. 1885. nahajam v njem notice o pevskem društvu v Ptujju, o «Ljubljanskem Zvonu», o smrti Krilanovi, o «Slovanu», o mariborski «Ljudski knjižnici», o «Družbi sv. Mohorja», o Jurčičevih Zbranih spisih. L. 1886. omenja knjigo A. Trstenjaka o slovanski vzajemnosti, Matico Slovensko, «Slovana», l. 1887. «Ljubljanski Zvon», Stritarjeve spise, «Slovana», l. 1893. «Ljubljanski Zvon», «Slovanski Svet», «Družbo sv. Mohorja», smrt Cimpermanovo. — L. 1893. poroča Brežičan Jovan Novoselec iz Maribora obširneje o «Pomladnih Glasih» (uredil A. Stroj), češ, ne bi bilo napačno, če bi se ta knjiga prevedla v srbščino, «srpska bi deca u njoj zacelo našla lepe zabave i pouke», dalje o Gestrinovih pesmih «Izza mladih let», ki med njimi najbolj hvali epsko «Zadnji brat», ter končno o Prešernovih Poezijah, ki so istega leta izšle v Trstu v cirilici, a v nekaki staroslovenskoruski cirilici, ki je referent Novoselec ne odobrava. (Pri tem se citirajo Badaličeve besede o pesmi «Luna sije», češ, da tej pesmi ni para v nobeni književnosti.)

ujedinjenja i jedinstva, oni se neće pratiti, da budu Srbi, ako ne uzmognu biti Hrvati.»³

Istodobno se je Marković že jako zanimal za slovenske stvari. Smart Krilanova je pač obrnila posebno pozornost na tega pesnika ter je prevod njegove pesmi «Mladi rast» — «iz ostavštine Krilanove» — izšel že v 1. letniku «Stražilova».⁴ Februarja 1886. omenja Marković članek graškega profesorja Gregorja Kreka: «Pesem o Hildebrandu in njena sorodnost z nekimi slovanskimi pesmimi,»⁵ češ, ta članek bi v «Stražilovu» že moral iziti, torej je takrat bil že preveden. Članek je potem res kmalu izšel, in sicer v prevodu Velimira Lukića, bogoslovca v Sremskih Karlovcih.⁶

Ko je izšel Krekov članek, je pisal Marković Grčiću: «Sotrudnika moraš preskrbeti tudi za slovensko književnost. Upotil te bom na mladega človeka, ki zna, kakor čujem, tudi srbski, ko mu zvem za adresu. Kako bi se jaz razvesolil, ako bi nam za list poslal (tako) razpravo o njihovem Vodniku ali Prešernu ali katerem novejšem njihovem velikanu! Pred nekaj leti je slovenski pesnik Stritar zložil ciklus pesmi iz hercegovske vetaje pod naslovom «Raja», a ilustrira jih prof. Juri Šubić... Tako ti Boga, pozvedi v redakciji katerega slovenskega lista, kje se more dobiti to ilustrirano izdanje, pa ga nabavi! Prevedel bom te pesmi, a pomagal mi bo bogoslovec Lukić. Pozvedi, ali bi in kako bi mogel dobiti za «Stražilovo» tudi te ilustracije. Tako mi Boga, pa da nas vidi Bog! Torej sedi, pa piši komu za to!...»⁷

Na katerega mladega Slovenca, «ki zna tudi srbski», je Marković mislil, ne vem; vsekakor pa «Stražilovo» slovenskega sotrudnika ni dobilo in tudi ne Šubičevih ilustracij «Raje».

Rano je zbudil srbsko pozornost slovenski pripovednik Kersnik. Njegovi «Luterski ljudje» so že leta 1884. izšli v srbski «Narodni Biblioteki» bratov Jovanovićev v Pančevu⁸, a «Stražilovo» je leta 1886. priobčilo Kersnikovo sliko iz domačega življenja «Mačkova očeta», ki je izšla istega leta v «Ljubljanskem Zvonu» (št. 2),⁹ a pač že pred novim letom 1887. je urednik «Ljubljanskega

³ op. cit., 66. Seveda — pravi Grčić (68) glede narodnega edinstva — da se je «posle i on (Marković) ljuto razočarao». L. 1892. n. pr. je «Stražilovo» debatiralo s pravaškimi nazori «Vienca».

⁴ V št. 16. (18. aprila) 1885. Prevedel je pesem «N.» = Nikola Manojlović.

⁵ O tem predmetu je pisal najprej Fr. Hubad v «Kresu» (1882). Krek je k tej razpravi napisal svoj dodatek v «Kresu» (1883), a v «Kresu» 1885. je priobčil še eno razpravo: «še enkrat nemška pesem o Hildebrandu in njene sestre slovanske».

⁶ Lukić je prevedel Krekov članek v «Kresu» (1885) ter ga priobčil v «Stražilovu» 1886. (št. 11 in 12, t. j. 13. in 20. marca) pod naslovom: «Pjesma o Hildebrandu i njena sorodnost sa nekim slovanskim pjesmama». Lukić se je pod prevodom podpisal «Obrena» (v kazalu je njegovo pravo ime). Krega imenuje «čudenog slovenačkog naučenjaka i profesora slavistike na gradačkom univerzitetu». Seveda so v prevodu izpuščeni prvi stavki Krekovega članka, ki se nanašajo na prejšnje razprave o tem predmetu.

⁷ Stritarjeve pesmi «Raja» so izhajale v Zvonu 1876., a Šubičeva ilustracije v istem listu 1878. (št. 1: «Na meji», št. 3: «Poslanec», št. 5: «Beguna», št. 6: «Junak in dete», št. 11: «Prisega», št. 13: «Junak in lastovka», vsaga šest slik).

⁸ Ta Biblioteka je začela izhajati 1. 1881. in je do februarja 1885. dosegla že 99 zvezkov. Nehala je 1. 1890 z 216. zvezkom.

⁹ Prevod «Mačkovih očetov» je izšel v «Stražilovu» 1886., št. 18. (1. V.), pod naslovom: «Očeta Mačak». V kazalu se imenuje prevajalec: Veljko Lukić. Lukić ni prav razumel obliko «očeta»; videl je v njej indeclinabile kakor se rabi: «čiča» («starog čiča Mačka»). Tudi nekih drugih besed, se zdi, ni razumel, n. pr.: za

Zvona» prejel pismo «od srbskega književnika, da letos izide v „Stražilovu“ povest „Agitator“».¹⁰ Ta srbski književnik je bil najbrž Marković.

Začetkom februarja 1887. piše Marković: «Lukić je dobil krasno črtico o slovenskem pripovedniku Kersniku. Ko začneš priobčevati „Agitatorja“, bomo tudi njo tiskali v beležkah..., rad bi, da priobčimo tudi Kersnikovo (sliko). Rekel sem Lukiću, naj nabavi, ako more kje, kliše...» Prevod romana in črtico je Grčiću prinesel Marković ter je oboje izšlo l. 1887. v «Stražilovu».¹¹ V članku o Kersniku se pravi, da je «danas kod braće Slovenaca najčjuveniji i najomileniji pripovedač Janko Kersnik», karakterizira se njegovo literarno delo, opisuje njegovo življenje in pri tem se močno naglašajo zasluge, ki jih je imel Levec za razvoj Kersnikov.¹² — Poleg omenjenih je «Stražilovo» priobčilo še nekaj prevodov iz slovenščine.¹³ (Konec prih.) *Dr. Fr. Ilešič.*

Dr. J. V. Novák — dr. A. Novák: Přehledné dějiny literatury české. Vydání třetí. Nákladem R. Prombergra, Olomouc 1922.

Leta 1909. sta imenovana pisatelja prvič izdala svojo zgodovino češke literature pod imenom: «Stručné dějiny literatury české» in po osmih letih pripravila drugo izdajo. Vsled vsesplošnega interesa, ki ga je knjiga vzbudila, je bila tudi ta izdaja kmalu razprodana. Pisatelja sta že pred prevratom pričela pripravljati tretjo izdajo, ki jo je po smrti J. V. Nováka dovršil — posebno kar se tiče novejšje literature — znani literarni historik, profesor na Masarykovi univerzi v Brnu, dr. Arne Novák sam. Knjiga je izšla koncem leta 1922. — vsled svojega bogastva in važnosti vredna, da se tudi naše razumništvo informira o njeni vsebini in njenih vrednotah.

Splošnemu naslovu se družijo pripisi: Od najstarejših dob do političnega osvobojenja. S tem je podan obseg dela, ki ga je pisatelj v uvodu še podrobno razčlenil v tri dobe, in sicer: V staro dobo, segajočo od početkov literarne tvorbe do Jana Husa, v srednjo dobo, ki obsega štiri stoletja (XV., XVI., XVII. in XVIII.), govoreča o velikem notranjem preporodu češkega naroda v znamenju Husovih nauk, o razmahu husitov, o razvoju češke bratovske enote in njenem blagoslovljenem vplivu na razvoj literature in končno o propasti češkega duševnega življenja pod pritiskom protireformacije in germanizatoričnih teženj Dunaja, kjer blesti v tej časovni temi le svetli genij Jana Amosa Komenskega. Tretja — nova — doba pričinja koncem XVIII. stoletja in končava s svetovno vojno in politično svobodo češkega naroda leta 1918. (Razvoj bo pokazal, če obdrži ta letnica tudi pozneje isto organičnost in eksistenčno pravico, kakor

«starega» biti pri hiši, terjatev, rubiti, hirati itd. — Po Grčićevi knjigi bi mislili, da je tudi Kersnikova povest «Mohoričev Tone» (Ljub. Zvon, 1886., št. 7 in 8) istega leta izšla v «Stražilovu», a tu «Mohoričevega Toneta» ni.

¹⁰ Tako poroča «Ljubljanski Zvon» 1887. v svoji prvi številki («baš te dni smo dobili...»), a ta prva številka «Zvona» je izšla prve dni januarja, ker je v «Slovenskem Narodu» naznanjena že 5. januarja). «Agitator» je izhajal v «Ljubljanskem Zvonu» 1885.

¹¹ V 17. št. (23. aprila) je začel izhajati roman ter je izhajal do 34. št. (20. avgusta); prevel ga je bil Veljko Lukić. Črtica o Kersniku je izšla v 18. št. Kdo je avtor te črtice? Perušek?

¹² «Stražilovo» je takrat obetalo, da izide tudi roman «Cyclamen» v srbskem prevodu, a to se ni zgodilo.

¹³ L. 1885. (št. 13., 7. aprila) je izšel Lukičev prevod Tavčarjeve «Posavčeve črešnjice», a l. 1894. (št. 38., 18. septembra) prevod Levstikove pesmi «Devojka in ptica» od Andre Gavrilovića ter v št. 40. (2. oktobra) Pinove «Gozdne molitve», istotako od Andre Gavrilovića.

na str. 3. je dr. Prijatelj Levčevo «prirodino lepoto» popravil v «prirodno»: to pa pomeni kaj drugega! Vezave «okroginokrog», «čimdaljebolj» itd., kakor so res logične, se bomo težko kdaj navadili. Toda, kakor rekoč, v tem pogledu se ravnamo po Horacij-Stritarjevem: hanc veniam petimusque damusque vicissim.

(Konec prih.) — *Dr. Jos. Tomišek.*

Prispevek k zgodovini slovensko-srbskih literarnih odnošajev. (Konec.)

Trebalo bi se sedaj vprašati, odkod Markoviću tolik interes tudi za slovenske stvari. V tej zvezi bo primerno, povedati kaj o njegovem življenju sploh.

Paja Marković-Adamov se je narodil v Sasah pri Sremskih Karlovcih l. 1855. Gimnazijo je študiral v Karlovcih in v Novem Sadu, filozofijo pa (izza 1875.) v Gradcu in na Dunaju (tu je bil 1880. predsednik srbskega dijaškega društva «Zore»). L. 1880. je prevzel učno mesto na gimnaziji v Karlovcih ter je živel tu do svoje smrti 1907. Bil je tudi pripovedni pisatelj ter je rad pisal slike s sela v Roseggerjevem zmislu, a ne da bi dosegel posebno literarno višino.

V Sremskih Karlovcih je za Markovićeve mladosti na gimnaziji službovalo več Slovencev, tako Luka Zima (od 1856. do 1876.), Jos. Žitek (1856—1871), Josim Jevšenag, Nikola Peklar (1859—1872), Jakob Žnidaršič (1871—1873), Franc Borštnik (1873—1876).¹⁴ V tako majhnem kraju, kakor so Sremski Karlovci, so ti profesorji kot Slovenci že eo ipso mladino opozarjali na najzapranejši del jugoslovanstva.

Ko je prišel Marković v Gradec — Grčić je tam študiral že od 1872. — so se poedina dijaška društva baš diferencirala iz splošnejših slovanskih teženj («Triglav»). Graški ali dunajski študent Marković je lahko dobil v roke Stritarjev «Zvon», kjer je izhajala (1878.) njegova «Raja» s Šubičevimi ilustracijami. Na novo je pa na ilustrirano «Rajo» l. 1886. Marković bil opozorjen pač po zagrebškem «Viencu».¹⁵

Končno pa bi bilo treba pripomniti, da je pančevska «Narodna Biblioteka» že prednjačila «Stražilovu» s prevodi iz slovenščine. Ako je «Stražilovo» prinašalo sploh prevode iz slovanskih jezikov, ni mogla lahko izostati slovenščina; ipak je reči, da je Marković kazal posebno zanimanje baš za slovensko književnost.

Med srbskimi prevajalci iz slovenščine se nam za ono dobo navajajo¹⁶ Nikola Manojlović (ps.: Rajko), Jos. Radivojević-Vačić, Andra Gavrilović, a pri «Stražilovu» posebno že imenovani Veljko M. Lukić.

¹⁴ Prim. Lazić, Kratak pregled istorije srpske pravoslavne gimnazije u Sr. Karlovcima (odtisk iz programa tega zavoda 1890/91., str. 42). «Životopis Luke Zime» je napisal Križan (v Varaždinu 1908). O prvih treh pravi poročilo izrecno, da so «jezikom srpskim kao Srbi vladali». Borštnik je bil zelo strog, tako da so se mu dijaki nekoč uprli.

¹⁵ «Vienac» (1886) je v št. 9. (27. februarja) priobčil iz «Raje» sliko «Glasnik», v št. 12. (20. marca) pa sliko «Junak in lastovica», obe s tolmačem motiva, torej nekako istodobno s časom, ko je Marković tako toplo pisal o Šubičevih ilustracijah; Marković res tudi omenja (pri Grčiću, str. 51), češ, da «„Vienac“ donosi pokatkad te ilustracije». — Motiv «Raje» so takrat v ospredje rinili vojni dogodki na Balkanu, a Šubić je pri «Viencu» še posebej interesiral radi svojega imena. V št. 32. (7. avgusta) je «Vienac» priobčil Šubičev portret s pripombo (560), da treba to ime prav za prav pisati: Šubić, ne kakor so ga dotle pisali slovenski in hrvatski časopisi, a v št. 33. (14. avgusta) Šubičevo sliko «Starinarstvo» (Arheologija) z opombo, posneto po slovenskih listih, češ, da se je oče ali ded umetnikov priselil iz Hrvatske ter da ima umetnik ime, «koje je svakome Hrvat u sveto i milo». Ljubljanski «Slovan» je 1886. v svoji prvi številki pisal še: Subić, a v aprilski (1. aprila): Šubić.

¹⁶ Tu je misliti tudi na «Bosansko Vilo». — O dotedanjih prevodih iz slovenščine v srbščino gl. Andre Gavrilovića «Pisma».

O Veljku Lukiću morem dati nekaj podatkov. Narodil se je 22. novembra 1864. v Virovitici. L. 1891. je bil (pravoslavni) pop v Paki v Slavoniji, iz Pake je — po nagovoru Janka Barleta — v ljubljanskem «Domu in Svetu» tega leta napisal članek o srbski književnosti l. 1890.; uredništvo «Doma in Sveta» ga imenuje ob tej priliki tudi kot prijatelja Slovencev in prevajalca iz slovenščine. Od l. 1902. do 1916. je služboval v Suhopoljski Borovi (virovitiškega okraja). Ko se je prenovilo politično življenje Hrvatske ter je Khuen moral oditi, je bil Lukić pristaš hrvatsko-srbske koalicije. To vidim iz njegove brošure: «U Ameriku» (1906),¹⁷ kjer hvali hrvatsko-srbsko koalicijo, da je v svoj program vzela zaščito kmetijskega posestva. Umril je 12. decembra 1916. v blaznici v Stenjevcu pri Zagrebu.¹⁸ «Narodne Novine» so takrat (15. decembra) o Lukiću pisale: «Pokojnik bio je u literarnim našim krugovima poznat kao izvrstan prevodilac ruskih književnih djela, jer je ruski jezik poznao u tančine... Za njim žale dvoje udate kćeri, više unučadi, te mnogo prijatelja, koji su ga voljeli radi velike obrazovanosti i miroljubive naravi. Posljednje djelo, koje je za naš list preveo, bio je «Gubernator» od Andrejeva. Inače su u posebnim knjigama sve godine izašla dva velika njegova prevoda: «Braća Karamazovi» od Dostojevskoga i «Mrtve duše» od Gogolja. Prevajal je predvsem Leonida Andrejeva. V zagrebškem «Srbobranu» je l. 1908., št. 95—119 (april—juni), izhajal «Život Vasilija Fivjenskog» Leonida Andrejeva (preveo Veljko Lukić-Norica). Decembra istega leta je začel izhajati njegov prevod Andrejevljevega «Jude Iskarijotobega i drugih» (št. 270) ter je izhajal do št. 15. letnika 1909. Jeseni l. 1909. je v istem listu priobčil svoj prevod Andrejevljeve «Pripovijetke o sedmero obješenih» (št. 202 do 230, t. j. od 16. do 29. septembra). Ti prevodi so bili pač v genetski zvezi s srbskim veleizdajniškim procesom, ki se je takrat vršil v Zagrebu. —

Naj še povem, koliko so se onodobni slovenski listi ozirali na «Stražilovo».

Skoro istodobno s «Stražilovom» (1884) je v Ljubljani začel izhajati «Slovan». Ta list je večkrat registriral «Stražilovo» v zvezi z drugimi jugoslovanskimi listi (1. julija 1885., 15. oktobra 1886., 5. aprila 1887., 20. aprila in 20. decembra 1887.) in ga parkrat označil kot najboljši srbski književni list, češ, da se okoli njega zbirajo «najboljši srbski književniki» (15. oktobra 1886.) ali: «V listu se oglašajo mladi in stari pisatelji srbski; najboljši srbski list...» (20. aprila 1887).

Tudi «Ljubljanski Zvon» je cenil «Stražilovo». V 5. št. 1885. poroča, da je «Stražilovo» začelo izhajati, in dostavlja: «Iz prvih številk se vidi, da je list prav dobro uredovan». V 3. št. sledečega leta ga imenuje «izvrstni srbski leposlovník», a v 1. št. 1887. «najboljši in najskrbneje uredovani leposlovní list srbski».

Delo Markovića samega je ostalo Slovincem prikrito; zakaj le rahle in vnanje so bile zveze med srbskimi Karlovci (Novim Sadom) in Ljubljano. Ko je Marković umrl, je «Ljubljanski Zvon» (1907., str. 191.) poročal le: «Pavle Marković-Adamov, znani književnik srbski in urednik lista «Brankovo Kolo», je umrl dne 25. januarja t. l. Blag mu spomin!»

Dr. Fr. Ilešič.

Miloš Gjurić: Filosofija panhumanizma. Jedan pokušaj nove jugoslovenske sintagme. Beograd 1922. Izdanje Rajkovića i Čukovića. 109 str.

Zapeljan po podnaslovu te knjige sem domneval, da prinaša nekako narodno zrcalo ali jugoslovansko psihologijo, kakor sedaj rade prihajajo na

¹⁷ Lukić Veljko, paroh.: U Ameriku. Uzroci seljačkog propadanja u po-dravini. (Preštampano iz «Novog Srbobrana». 1906. Ciril.)

¹⁸ V Maticah pravoslavne cerkvene občine v Zagrebu (1916) je pisano, da je Lukić umrl v 53. letu svojega življenja, a zagrebške «Narodne Novine» z dne 15. decembra 1916. pišejo, da je umrl v 54. letu življenja.